

ΣΤΕ 1652/2018 [Νόμιμη έγκριση κατά τον Αρχαιολογικό Νόμο των μελετών για το TRAM στον Πειραιά]

Περίληψη

- Στην αποστολή των αιτουσών περιλαμβάνεται η επιδίωξη ενώπιον δικαστηρίων και διοικητικών αρχών κάθε μορφής έννομης προστασίας για την προστασία των δικαιωμάτων των μελών τους, ως καταναλωτών. Δεν ανήκει, όμως, στους σκοπούς τους, ούτε κατά τον νόμο ούτε κατά τα καταστατικά αυτών, η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος και η άσκηση ενδίκων βοηθημάτων και μέσων κατά πράξεων που βλάπτουν ή θέτουν σε διακινδύνευση στοιχεία αυτού. Ενόψει δε της εκ του νόμου αποστολής των ενώσεων αυτών δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η μέριμνα για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των καταναλωτών, που εξαγγέλλεται στα καταστατικά τους, περιλαμβάνει και την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος. Ως εκ τούτου, τα σωματεία αυτά στερούνται εννόμου συμφέροντος για την άσκηση της κρινομένης αιτήσεως.

Η παράσταση των διαδίκων στην επ' ακροατηρίου συζήτηση και η μη προβολή σχετικής ένστασης, σε περίπτωση, μη τήρησης της εξαήμερης αυτής προθεσμίας, καθώς και η ρητή συναίνεση αυτών για την άρση του απαραδέκτου της παρέμβασης, το οποίο προκύπτει από το λόγο αυτό, δεν καλύπτει μεν, σύμφωνα με την παρ. 6 του άρθρου 21 του π. δ/τος 18/1989, το απαράδεκτο από τη μη έγκαιρη κατάθεση της παρέμβασης στη γραμματεία, απαράδεκτο που ερευνάται αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο και δεν εξαρτάται από τη βούληση των διαδίκων, καλύπτει, όμως, το απαράδεκτο λόγω της μη εμπρόθεσμης κοινοποίησης της παρέμβασης στους διαδίκους, για την ταυτότητα δε του λόγου, και το απαράδεκτο λόγω έλλειψης κοινοποίησης.

Στην περίπτωση του περιβάλλοντος χώρου των μνημείων, προστατευτέο στοιχείο συνιστά και η ανεμπόδιστη θέαση αυτών, αλλά και ο χαρακτήρας και η φυσιογνωμία της ευρύτερης περιοχής, η οποία τελεί σε άμεση οπτική επαφή με τα μνημεία και είναι αναγκαία για την ανάδειξή τους. Συνεπώς, πρέπει να ερευνάται και, εάν η απόσταση του έργου από το μνημείο ή η σχέση του με αυτό, ενόψει των μορφολογικών του στοιχείων είναι τέτοια, ώστε να διασφαλίζεται η αναλλοίωτη έποψη του μνημείου και η ακεραιότητα του αναγκαίου για την ανάδειξή του σε ιστορική, αισθητική και λειτουργική ενότητα του περιβάλλοντος χώρου.

Κατά την έκδοση της ΑΕΠΟ του έτους 2008 οι αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού γνωμοδότησαν για το εν μέρει διαφορετικό ζήτημα της κατ' αρχήν όδευσης του TRAM, βάσει δε των γνωμοδοτήσεων αυτών τέθηκαν όροι, μεταξύ άλλων,

για τις εκσκαφές στην οδό Ομηρίδου Σκυλίτση, ο δε Υπουργός Πολιτισμού συνυπέγραψε την ΑΕΠΟ. Κατά την έκδοση της πρώτης προσβαλλόμενης απόφασης, με την οποία εγκρίνονται συγκεκριμένες επεμβάσεις εντός του αρχαιολογικού χώρου των Αστικών Πυλών Πειραιά, γνωμοδότησαν η αρμόδια Εφορεία και το Κ.Α.Σ. Οι υπηρεσίες δε αυτές, όπως προκύπτει από τα σχετικά κείμενα, επελήφθησαν των ζητημάτων της διάβασης του TRAM επί της οδού Ομηρίδου Σκυλίτση και της τοποθέτησης της ΕΓΕ, εξετάζοντας τα προβλήματα σε ενεστώτα χρόνο, μη υπολαμβάνοντας ότι δεσμεύονται οπωσδήποτε από τις ενέργειες των οργάνων του Υπουργείου Πολιτισμού κατά την έγκριση της ΑΕΠΟ του έτους 2008, ενέκριναν δε τα κατ' ιδίαν έργα υπό όρους, αφού εκτίμησαν τις άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις που θα έχει η κατασκευή και λειτουργία του επίδικου έργου στα αρχαία μνημεία και αφού εξέτασαν εναλλακτικές λύσεις εκτέλεσης αυτού, στις οποίες προφανώς συμπεριλαμβάνεται, έστω και υπόρρητα, και η μηδενική. Συνεπώς, η πρώτη προσβαλλόμενη απόφαση, εκδοθείσα κατά τη διαδικασία του άρθρου 10 παρ. 3 του ν. 3028/2002, συνιστά την προβλεπόμενη στη διάταξη αυτή έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού των επεμβάσεων στον αρχαιολογικό χώρο των Αστικών Πυλών Πειραιά και ο ως άνω λόγος ακυρώσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος.

Η πρώτη προσβαλλόμενη απόφαση, με την οποία δόθηκε έγκριση επεμβάσεων στον αρχαιολογικό χώρο των Αστικών Πυλών Πειραιά, αιτιολογείται νομίμως και επαρκώς. Και τούτο διότι από τα στοιχεία που τη συνοδεύουν και, ιδίως, από τις εισηγήσεις της Εφορείας και του Κ.Α.Σ., προκύπτει η περιγραφή των προστατευόμενων μνημείων στην περιοχή, οι κατασκευές και το σύνολο εν γένει των εγκαταστάσεων που συγκροτούν την επίδικη επέμβαση, ενώ προσδιορίζεται η σχέση αυτών προς τα προστατευόμενα μνημεία και, κυρίως, εκτιμώνται ειδικώς και λεπτομερώς ενόψει των ανωτέρω κρίσιμων στοιχείων, οι επιπτώσεις της κατασκευής και της λειτουργίας του συγκεκριμένου έργου στα προστατευόμενα μνημεία και στον περιβάλλοντα χώρο αυτών και προτείνονται συγκεκριμένοι όροι για την εκτέλεση των έργων. Είναι, συνεπώς, αβάσιμοι οι προβαλλόμενοι λόγοι ακυρώσεως ότι η προσβαλλόμενη πράξη πρέπει να ακυρωθεί, διότι η έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού δεν τείνει προς την προστασία του αρχαιολογικού χώρου, δοθέντος ότι το εκτελούμενο έργο είναι έργο συγκοινωνιακής υποδομής βαρέος τύπου και ότι δεν είναι αιτιολογημένη ως προς τις επιπτώσεις που θα προκληθούν στον αρχαιολογικό χώρο από την εκτέλεση του έργου.

Πρόεδρος: Αθ. Ράντος

Εισηγητής: Χρ. Παπανικολάου

Βασικές σκέψεις

2. Επειδή, με την κρινόμενη αίτηση οι αιτούντες επιδιώκουν την ακύρωση: 1) της ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΣΠΑΕΕ/337761/201958/13434/ 997/13.10.2016 απόφασης του Υπουργού Πολιτισμού Αθλητισμού με θέμα: “Έγκριση των μελετών α) Εφαρμογής διάβασης ΤΡΑΜ επί της οδού Ο. Σ. (Χ.Θ. 3+520 έως Χ.Θ. 3+670) και β) Εγκατάστασης Εναέριας Γραμμής Επαφής (Ε.Γ.Ε.) του ΤΡΑΜ σε τμήμα της οδού Ο. Σ., μεταξύ των οδών Κ. και Φ., στο πλαίσιο των εργασιών της δυτικής επέκτασης του ΤΡΑΜ στον Πειραιά, Δήμου Πειραιά, Περιφέρειας Αττικής”, 2) της ΑΠ 101583/1.12.2008 κοινής υπουργικής απόφασης, με την οποία εγκρίθηκαν οι περιβαλλοντικοί όροι του έργου “Δυτική επέκταση γραμμής ΤΡΑΜ στον Πειραιά” και 3) κάθε άλλης συναφούς πράξης ή παράλειψης, όπως η ΔΕΝΠ/312/5.12.2012 απόφαση του Υπουργού Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων με την οποία χορηγήθηκε οικοδομική άδεια στην εταιρεία Α. Μ. Α.Ε. για την κατασκευή έργων επέκτασης του ΤΡΑΜ στον Πειραιά, κτηριακών εγκαταστάσεων αμαξοστασίου στο Ελληνικό και για εργασίες ενίσχυσης και συμπληρώσεις της υποδομής.

3. Επειδή, ο 8ος των αιτούντων Θ. Χ. με δήλωση της πληρεξουσίας δικηγόρου του στο ακροατήριο, παραιτήθηκε από το δικόγραφο της κρινόμενης αιτήσεως. Συνεπώς, ως προς αυτόν η δίκη πρέπει να κηρυχθεί κατηρηγμένη, κατ’ άρθρο 30 παρ. 1 του π.δ. 18/1989 (Α’ 8). Εξάλλου, εκ των αιτούντων, ο 3ος, 4ος, 5ος, 6ος και 7η κατά τη σειρά αναγραφής στο δικόγραφο, παραιτήθηκαν με δήλωση της πληρεξουσίας δικηγόρου τους στο ακροατήριο, από την προσβολή της δεύτερης προσβαλλόμενης ΑΠ 101583/1.12.2008 κοινής υπουργικής απόφασης. Συνεπώς, συντρέχει νόμιμη περίπτωση να κηρυχθεί, κατά το μέρος αυτό, η δίκη κατηρηγμένη, κατ’ άρθρο 30 παρ. 1 του π.δ/τος 18/1989.

4. Επειδή, εκ των αιτούντων το πρώτο και το δεύτερο σωματεία συνιστούν ενώσεις καταναλωτών, δευτέρου και πρώτου βαθμού αντίστοιχα, προβλεπόμενες στο άρθρο 10 του ν. 2251/1994 (Α’ 191), όπως αυτό ίσχυε κατά τον χρόνο άσκησης της αιτήσεως ακυρώσεως. Έχουν δε ως καταστατικό σκοπό την προστασία και προαγωγή των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των καταναλωτών, όπως η έννοια του καταναλωτή καθορίζεται στην οικεία νομοθεσία (“κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα για τα οποία προορίζονται τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες που προσφέρονται στην αγορά και τα οποία κάνουν χρήση των προϊόντων ή των υπηρεσιών αυτών, εφόσον αποτελούν τον τελικό αποδέκτη τους. ...”, άρθρο 1 του ν. 2251/1994, ως ίσχυε κατά τον κρίσιμο χρόνο). Στην αποστολή των ενώσεων αυτών περιλαμβάνεται η επιδίωξη ενώπιον δικαστηρίων και διοικητικών αρχών κάθε μορφής έννομης προστασίας για την προστασία των δικαιωμάτων των μελών τους, ως καταναλωτών (άρθρο 10 παρ. 15 ν. 2251/1994). Δεν ανήκει, όμως, στους σκοπούς τους, ούτε κατά τον νόμο ούτε κατά τα καταστατικά αυτών, η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος και η άσκηση ενδίκων βοηθημάτων και μέσων κατά πράξεων που βλάπτουν ή θέτουν σε διακινδύνευση στοιχεία αυτού. Ενόψει δε της κατά τα ανωτέρω ειδικής εκ του νόμου

αποστολής των ενώσεων αυτών δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η μέριμνα για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των καταναλωτών, που εξαγγέλλεται στα καταστατικά τους, περιλαμβάνει και την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος (βλ. ΣτΕ 2913/2017 Ολομ.). Ως εκ τούτου, τα σωματεία αυτά στερούνται εννόμου συμφέροντος για την άσκηση της κρινομένης αιτήσεως. Οι λοιποί αιτούντες που νομιμοποιήθηκαν φέρονται ως κάτοικοι του Πειραιά. Συνεπώς, με έννομο συμφέρον ασκούν την κρινομένη αίτηση ακυρώσεως προβάλλοντας ότι η εκτέλεση του επίδικου έργου, η οποία επιτρέπεται με τις προσβαλλόμενες πράξεις, βλάπτει το πολιτιστικό περιβάλλον της περιοχής του Πειραιά.

5. Επειδή, η δεύτερη και τρίτη των προσβαλλομένων πράξεων εκδόθηκαν πέραν των οκτώ και τεσσάρων ετών αντίστοιχα από την άσκηση της κρινομένης αιτήσεως. Περαιτέρω, κατά της δεύτερης των προσβαλλομένων είχε ασκηθεί αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του Δικαστηρίου από τους 3ο, 4ο, 5ο, 6ο και 7η των αιτούντων, η οποία απορρίφθηκε με την 2627/2016 (7μ.) απόφαση του Δικαστηρίου. Λαμβανομένης προσέτι υπ' όψιν της δημοσιότητας που έχει λάβει το επίδικο έργο και ότι η εκτέλεση των έργων επέκτασης του TRAM στον Πειραιά έχει ξεκινήσει από το έτος 2013, τεκμαίρεται η γνώση από τους αιτούντες των πράξεων αυτών σε χρόνο που καθιστά εκπρόθεσμη την άσκηση της αιτήσεως ακυρώσεως. Αντιθέτως, εμπροθέσμως ασκείται η αίτηση ακυρώσεως κατά της πρώτης προσβαλλόμενης απόφασης του Υπουργού Πολιτισμού Αθλητισμού, διότι από τα στοιχεία του φακέλου δεν προκύπτει η πλήρης γνώση αυτής από τους αιτούντες σε χρονικό σημείο που θα καθιστούσε εκπρόθεσμη την άσκηση της αιτήσεως ακυρώσεως.

6. Επειδή, από τις διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 1, 2 και 6 και του άρθρου 49 παρ. 1, 2 και 3 του π.δ/τος 18/1989 προκύπτει ότι για το παραδεκτό της παρέμβασης απαιτείται να κατατεθεί το σχετικό δικόγραφο στη γραμματεία του Συμβουλίου της Επικρατείας έξι πλήρεις ημέρες πριν από τη συζήτηση και ότι η ίδια προθεσμία πρέπει να τηρηθεί και για την κοινοποίηση του δικογράφου της παρέμβασης, με επιμέλεια του παρεμβαίνοντος, στους λοιπούς διαδίκους. Εξάλλου, η παράσταση των διαδίκων στην επ' ακροατηρίου συζήτηση και η μη προβολή σχετικής ένστασης, σε περίπτωση μη τήρησης της εξαήμερης αυτής προθεσμίας, καθώς και η ρητή συναίνεση αυτών για την άρση του απαραδέκτου της παρέμβασης, το οποίο προκύπτει από το λόγο αυτό, δεν καλύπτει μεν, σύμφωνα με την παρ. 6 του άρθρου 21 του π. δ/τος 18/1989, το απαράδεκτο από τη μη έγκαιρη κατάθεση της παρέμβασης στη γραμματεία, απαράδεκτο που ερευνάται αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο και δεν εξαρτάται από τη βούληση των διαδίκων, καλύπτει, όμως, το απαράδεκτο λόγω της μη εμπρόθεσμης κοινοποίησης της παρέμβασης στους διαδίκους, για την ταυτότητα δε του λόγου, και το απαράδεκτο λόγω έλλειψης κοινοποίησης (ΣτΕ 2554/2017). Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η εταιρεία Α. Μ. Α.Ε. άσκησε παρέμβαση υπέρ του κύρους των προσβαλλομένων αποφάσεων, την οποία κατέθεσε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 30.8.2017, ήτοι σε χρόνο απέχοντα πολύ πέραν των έξι πλήρων ημερών προ της

δικασίμου κατά την οποία συζητήθηκε η υπόθεση (1.11.2017). Η παρέμβαση της αυτή δεν στρέφεται ρητώς κατά της 7ης των αιτούντων Α. Φ., η δε παρεμβαίνουσα δεν προσκόμισε στο Δικαστήριο στοιχεία από τα οποία προκύπτει ότι η παρέμβαση κοινοποιήθηκε στην ως άνω διάδικο. Εφόσον, όμως, οι παραστάτες δια της πληρεξουσίας δικηγόρου τους, κατά τη συζήτηση στο ακροατήριο, αντίδικοι της παρεμβαίνουσας, δεν αντέλεξαν, όπως δεν αντέλεξε ούτε και ο υπέρ ου η παρέμβαση Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού, καλύπτεται το απαράδεκτο λόγω της ως άνω έλλειψης κοινοποίησης (πρβλ. ΣτΕ 2554/2017). Ως εκ τούτου, απαραδέκτως οι αιτούντες αμφισβητούν τη νομιμότητα της άσκησης της παρέμβασης με το από 15.11.2017 υπόμνημα, που κατατέθηκε εντός της προθεσμίας που τους χορηγήθηκε προς τούτο από τον Πρόεδρο και με το οποίο επιτρέπεται μόνον η ανάπτυξη όσων έχουν εκτεθεί στο ακροατήριο (άρθρο 25 παρ. 2 του π.δ/τος 18/89, ΣτΕ 453/2009).

7. Επειδή, η κατά το άρθρο 24 παρ. 1 και 6 του Συντάγματος προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος οργανώνεται και εξειδικεύεται με τις διατάξεις του ν. 3028/2002 “Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς” (Α’ 153), ο οποίος στο άρθρο 2 ορίζει ότι: “ Για την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος νόμου: α) ... β) Ως μνημεία νοούνται όλα τα πολιτιστικά αγαθά που αποτελούν υλικές μαρτυρίες και ανήκουν στην πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας και των οποίων επιβάλλεται η ειδικότερη προστασία βάσει των εξής διακρίσεων: αα) Ως αρχαία μνημεία ή αρχαία νοούνται όλα τα πολιτιστικά αγαθά που ανάγονται στους προϊστορικούς, αρχαίους, βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους και χρονολογούνται έως και το 1830, με την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 20. Στα αρχαία μνημεία συμπεριλαμβάνονται σπήλαια και παλαιοντολογικά κατάλοιπα για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι συνδέονται με την ανθρώπινη ύπαρξη. ββ) ... γγ) Ως ακίνητα μνημεία νοούνται τα μνημεία που υπήρξαν συνδεδεμένα με το έδαφος και παραμένουν σε αυτό ή στο βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών και ποταμών, καθώς και τα μνημεία που βρίσκονται στο έδαφος ή στο βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών ή ποταμών και δεν είναι δυνατόν να μετακινηθούν χωρίς βλάβη της αξίας τους ως μαρτυριών. Στα ακίνητα μνημεία συμπεριλαμβάνονται οι εγκαταστάσεις, οι κατασκευές και τα διακοσμητικά και λοιπά στοιχεία που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τους, καθώς και το άμεσο περιβάλλον τους. δδ) ... γ) Ως αρχαιολογικοί χώροι νοούνται εκτάσεις στην ξηρά ή στη θάλασσα ή στις λίμνες ή στους ποταμούς, οι οποίες περιέχουν ή στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ότι περιέχονται αρχαία μνημεία ή αποτέλεσαν ή υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσαν από τους αρχαιοτάτους χρόνους έως και το 1830 μνημειακά οικιστικά ή ταφικά σύνολα. Οι αρχαιολογικοί χώροι περιλαμβάνουν και το απαραίτητο ελεύθερο περιβάλλον που επιτρέπει στα σωζόμενα μνημεία να συντίθενται σε ιστορική, αισθητική και λειτουργική ενότητα. δ) ... στ) ... ζ) ... η) ... θ) ... ι) ... ια) ... ιβ) ... ιγ) ...”. Στο άρθρο 3 του νόμου αυτού ορίζεται ότι: “1. Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Χώρας συνίσταται κυρίως: α) ... β) στη διατήρηση και στην αποτροπή της καταστροφής, της αλλοίωσης και γενικά κάθε άμεσης ή έμμεσης βλάβης της. γ) ... δ)

... ε) ... στ) ... ζ) ...". Στο άρθρο 6 παρ. 1 ορίζεται ότι: "Στα ακίνητα μνημεία περιλαμβάνονται: α) τα αρχαία που χρονολογούνται έως και το 1830, β) ... γ) ...". Περαιτέρω, στο άρθρο 10 παρ. 1 ορίζεται ότι: "Απαγορεύεται κάθε ενέργεια σε ακίνητο μνημείο, η οποία είναι δυνατόν να επιφέρει με άμεσο ή έμμεσο τρόπο καταστροφή, βλάβη, ρύπανση ή αλλοίωση της μορφής του". Στην παρ. 3 του ίδιου άρθρου, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 9 παρ. 6 του ν. 3851/2010 (Α 85), ορίζεται ότι: "Η εγκατάσταση ή η λειτουργία βιομηχανικής, βιοτεχνικής ή εμπορικής επιχείρησης, η τοποθέτηση τηλεπικοινωνιακών ή άλλων εγκαταστάσεων, η επιχείρηση οποιουδήποτε τεχνικού ή άλλου έργου ή εργασίας, καθώς και η οικοδομική δραστηριότητα πλησίον αρχαίου επιτρέπεται μόνο μετά από έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. Η έγκριση χορηγείται εάν η απόσταση από ακίνητο μνημείο ή η σχέση με αυτό είναι τέτοια ώστε να μην κινδυνεύει να επέλθει άμεση ή έμμεση βλάβη αυτού λόγω του χαρακτήρα του έργου ή της επιχείρησης ή της εργασίας. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και των κατά περίπτωση συναρμόδιων Υπουργών μπορεί να καθορίζονται κριτήρια, διαδικασίες ελέγχου και κάθε άλλη λεπτομέρεια για την εφαρμογή της παρούσας". Περαιτέρω, στην παρ. 6 του ίδιου άρθρου, όπως αυτή τροποποιήθηκε με την υποπαράγραφο Η' του άρθρου πρώτου του ν. 4254/2014 (Α' 85), ορίζονται τα εξής: "Στις περιπτώσεις που απαιτείται έγκριση σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αυτή προηγείται από τις άδειες άλλων αρχών που αφορούν την επιχείρηση ή την εκτέλεση του έργου ή της εργασίας και τα στοιχεία της αναγράφονται με ποινή ακυρότητας στις άδειες αυτές. Η έγκριση χορηγείται μέσα σε τρεις (3) μήνες από την υποβολή της σχετικής αίτησης. Ειδικά για αιτήματα αδειοδοτήσεων καταστημάτων λιανικής πώλησης υγειονομικού ενδιαφέροντος, η ανωτέρω έγκριση χορηγείται μέσα σε δύο (2) μήνες από την υποβολή της σχετικής αίτησης". Τέλος, στο άρθρο 12 ορίζονται τα εξής: "1. ... 2. ... 3. ... 4. Οι διατάξεις των παραγράφων 1 έως 6 του άρθρου 10 εφαρμόζονται αναλόγως και για τους αρχαιολογικούς χώρους ...".

8. Επειδή, κατά την έννοια των ανωτέρω διατάξεων, οι οποίες ερμηνεύονται ενόψει και της αυξημένης προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος που εισάγεται με τις προαναφερθείσες συνταγματικές διατάξεις, επιβάλλεται στη Διοίκηση η λήψη κάθε μέτρου το οποίο κρίνεται αρμοδίως ως πρόσφορο για την προστασία των αρχαίων και νεωτέρων μνημείων. Η προστασία αυτή, συνίσταται, μεταξύ άλλων, στη διατήρηση στο διηνεκές αναλλοίωτων των ανωτέρω στοιχείων του πολιτιστικού περιβάλλοντος και του αναγκαίου για την ανάδειξή τους σε ιστορική, αισθητική και λειτουργική ενότητα περιβάλλοντος χώρου (ΣτΕ 3064/2015, 3004/2015). Εξάλλου, κατά την έννοια των ανωτέρω διατάξεων, επεμβάσεις εντός αρχαιολογικού χώρου επιτρέπονται μόνο κατόπιν εγκρίσεως του Υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από γνώμη του Αρχαιολογικού Συμβουλίου, εφόσον δεν επέρχεται κίνδυνος άμεσης ή έμμεσης βλάβης όχι μόνο ενός ή περισσότερων από τα σωζόμενα μνημεία, εμφανή ή μη, αλλά και του ελεύθερου χώρου που τα περιβάλλει (πρβλ ΣτΕ 3064/2015, 3004/2015,

569/2012, 3723/2005, 565/2005). Περαιτέρω, κατά την έννοια των προαναφερόμενων διατάξεων, ο Υπουργός Πολιτισμού, προκειμένου να χορηγήσει την έγκρισή του για την εκτέλεση ενός έργου ή για την ανάπτυξη μίας δραστηριότητας πλησίον αρχαίων μνημείων, έγκριση, η οποία αποτελεί προϋπόθεση για την έκδοση αδειών άλλων διοικητικών αρχών (ΣτΕ 3004/2015, 4460/2005), αξιολογεί τα χαρακτηριστικά της δραστηριότητας αυτής και εκτιμά τις άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις που η δραστηριότητα θα έχει στα ακίνητα μνημεία και στον αναγκαίο για την ανάδειξή τους χώρο, δηλαδή στα αγαθά που εμπίπτουν στο προστατευτικό πεδίο της αρχαιολογικής νομοθεσίας (ΣτΕ 415/2017, 569/2012). Η κρίση δε του Υπουργού Πολιτισμού πρέπει, για να είναι πλήρης, να περιέχει: α) περιγραφή των προστατευτέων αρχαίων μνημείων, (β) περιγραφή του προς εκτέλεση έργου ή της μέλλουσας να επιχειρηθεί δραστηριότητας και (γ) τεκμηριωμένη εκτίμηση των επιπτώσεων του έργου ή της δραστηριότητας επί των αρχαίων και του περιβάλλοντος αυτά χώρου. Η αιτιολογία δε αυτή μπορεί να προκύπτει και από τα λοιπά στοιχεία του φακέλου και, ιδίως, από τη γνωμοδότηση του αρχαιολογικού συμβουλίου, η οποία συνοδεύει την απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού (πρβλ ΣτΕ 415/2017, 569/2012). Στην περίπτωση του περιβάλλοντος χώρου των μνημείων, προστατευτέο στοιχείο συνιστά και η ανεμπόδιστη θέαση αυτών, αλλά και ο χαρακτήρας και η φυσιογνωμία της ευρύτερης περιοχής, η οποία τελεί σε άμεση οπτική επαφή με τα μνημεία και είναι αναγκαία για την ανάδειξή τους. Συνεπώς, πρέπει να ερευνάται και εάν η απόσταση του έργου από το μνημείο ή η σχέση του με αυτό, ενόψει των μορφολογικών του στοιχείων είναι τέτοια, ώστε να διασφαλίζεται η αναλλοίωτη έποψη του μνημείου και η ακεραιότητα του αναγκαίου για την ανάδειξή του σε ιστορική, αισθητική και λειτουργική ενότητα του περιβάλλοντος χώρου (ΣτΕ 3004/2015).

9. Επειδή, από τα στοιχεία του φακέλου, στα οποία περιλαμβάνεται και η 2627/2016 απόφαση του Δικαστηρίου, προκύπτουν τα εξής: Μετά τη διενέργεια των Ολυμπιακών Αγώνων το 2004, με πρωτοβουλία του Υπουργείου Μεταφορών και του Οργανισμού Αστικών Συγκοινωνιών της Αθήνας (Ο.Α.Σ.Α.), προκρίθηκε η επέκταση της γραμμής τραμ από το Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας μέχρι το κέντρο και το λιμάνι του Πειραιά. Το Φεβρουάριο του 2005 ο Ο.Α.Σ.Α. ανέθεσε σε Επιτροπή Εμπειρογνομόνων την εκπόνηση ερευνητικού προγράμματος με τίτλο “Άμεση επέκταση Τραμ στον Πειραιά. Διερεύνηση πολεοδομικών και κυκλοφοριακών παραμέτρων”, οπότε και, κατόπιν εκπονήσεως διαφόρων τεχνικών μελετών και συνεργασίας με διάφορους φορείς, προτάθηκε μία συγκεκριμένη διέλευση του τραμ, η οποία αξιολογήθηκε με κριτήρια πολεοδομικά και συγκοινωνιακά, μέσω των οδών “Τζαβέλλα, Γρ. Λαμπράκη και Βασιλέως Γεωργίου Α΄ με προσωρινό τέρμα στην περιοχή της πλατείας Καραϊσκάκη κοντά στον τερματικό σταθμό του ΗΣΑΠ και του ΟΣΕ.”. Για τη χάραξη της όδευσης αυτής εκπονήθηκε η από έτους 2005 Προμελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (Π.Π.Ε.), με την δε 145157/03.10.2005 πράξη της η Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος του Υπουργείου ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. γνωμοδότησε θετικά για το έργο “Επέκταση γραμμής τραμ στον Πειραιά”, σύμφωνα με την προτεινόμενη στην Π.Π.Ε. λύση για τη χάραξη και τα

τεχνικά χαρακτηριστικά του έργου. Ωστόσο, με την 10/20.02.2006 απόφασή του το Νομαρχιακό Συμβούλιο Πειραιά γνωμοδότησε αρνητικά επί της ως άνω Π.Π.Ε., η οποία τελικώς δεν υιοθετήθηκε. Στη συνέχεια, υπεγράφη μεταξύ του Εμπορικού Συλλόγου Πειραιά και του Δήμου Πειραιά το από 03.07.2006 μνημόνιο συνεργασίας, με το οποίο αποδέχονται, μεταξύ άλλων, την υλοποίηση του έργου της επέκτασης του τραμ στον Πειραιά σύμφωνα με το νέο σχεδιασμό του. Περαιτέρω, με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου Πειραιά, που ελήφθη στη 12η συνεδρίαση της 16.05.2007 (πρακτικό υπ' αριθμ. 361, θέμα 3ο), εγκρίθηκε μνημόνιο συνεργασίας μεταξύ του Υπουργείου Μεταφορών και του Δήμου Πειραιά, με αντικείμενο την έγκριση εκτέλεσης εργασιών για την επέκταση του τραμ από το Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας μέχρι τον Πειραιά. Στην απόφαση αυτή αναφέρεται ότι προκρίνεται η τελική χάραξη της όδευσης του τραμ στις ακόλουθες στάσεις: Στάση Ν. Φάληρο, Οδός Μικράς Ασίας, Οδός Γρηγορίου Λαμπράκη, Λεωφόρος Βασιλέως Γεωργίου Α, Πλατεία Καραϊσκάκη, οδός Εθνικής Αντιστάσεως, οδός Τροchioδρόμων και Στάση τραμ ΣΕΦ, ενώ προτάθηκε ως χρονοδιάγραμμα υλοποίησης της επέκτασης, η ολοκλήρωση των αναγκαίων μελετών έως το 2007, έναρξη των εργασιών τον Ιούνιο του 2008 και ολοκλήρωση των εργασιών τον Μάρτιο του 2010. Σε συνέχεια των ανωτέρω, εκπονήθηκε η από Ιουλίου 2007 Προμελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων του έργου "Επέκταση δυτικής γραμμής τραμ στον κέντρο του Πειραιά". Ακολούθησε αποστολή εγγράφων από την ΚΣΤ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (σχετ. το υπ' αριθ. 4474/3331/10.06.2007 έγγραφο όπου γίνεται απαρίθμηση των μνημείων και αρχαιολογικών χώρων της περιοχής στην οποία θα διενεργούνταν το έργο, όπως ο κηρυγμένος αρχαιολογικός χώρος των Αστικών Πυλών του Πειραιώς, περιοχή η οποία περικλείεται από τις οδούς Ομηρίδου Σκυλίτση - Αλιπέδου - Φίλωνος - Ευαγγελιστριάς - Καραϊσκού - Πausανίου - Ευριπίδου και περιλαμβάνει τμήμα των Μακρών Τειχών του Πειραιώς, καθώς και τις Αστικές Πύλες, και προτείνονται ως επιβαλλόμενα διάφορα μέτρα προστασίας των αρχαιοτήτων, όπως η αναγκαιότητα διενέργειας δοκιμαστικών τομών στις προτεινόμενες θέσεις των σταθμών, η διακοπή των εργασιών σε περίπτωση εντοπισμού αρχαίων κλπ.) και την 1η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (σχετ. το υπ' αριθ. 3891/12.06.2007 έγγραφο, όπου γίνεται απαρίθμηση των μνημείων της περιοχής του έργου αρμοδιότητας της ως άνω υπηρεσίας, με επισήμανση ότι θα πρέπει να ληφθούν μέτρα για την προστασία αυτών ώστε να μην θιγούν στο ελάχιστο αυτά και καθώς και ο περιβάλλον χώρος και ότι θα πρέπει να διακοπούν οι εργασίες σε περίπτωση εντοπισμού αρχαιοτήτων). Στη συνέχεια, υποβλήθηκαν παρατηρήσεις από την ΚΣΤ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (σχετ. το υπ' αριθ. 6780/4147/10.09.2007 έγγραφο, όπου διατυπώνονται υποδείξεις για τη μετατόπιση της στάσης στην Πλατεία Καραϊσκάκη και της στάσης "ΑΙΓΑΙΟΝ" λόγω της ύπαρξης τμήματος του νοτίου σκέλους και πύργου των Μακρών Τειχών, τη μη χορήγηση έγκρισης για τη κατασκευή τερματικού σταθμού στο χώρο της Πλατείας Καραϊσκάκη, παρά μόνο κατόπιν διενέργειας ανασκαφικής έρευνας στη θέση αυτή, και την αδυναμία διενέργειας εκσκαφών, ακόμη και μικρού μήκους, στις οδούς Ομηρίδου Σκυλίτση και Γρηγορίου Λαμπράκη, στα σημεία που αναγράφονται

στο προηγούμενο 4474/16.07.2007 έγγραφο της υπηρεσίας αυτής, λόγω της ύπαρξης του τείχους της αρχαίας πόλης), και την Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων Αττικής (σχετ. το υπ' αριθ. 3608/28.09.2007 έγγραφο, όπου, μεταξύ άλλων, διατυπώνονται αντιρρήσεις για τη χωροθέτηση του τερματικού σταθμού και των στάσεων κεντρικά των πλατειών Καραϊσκάκη, Κοραή, Δεληγιάννη και Ευαγγελιστρίας καθώς και για το τμήμα της διαδρομής που διέρχεται δια της οδού Ομηρίδου Σκυλίτση μπροστά από τον αρχαιολογικό χώρο των αστικών πυλών του Πειραιά και στο άμεσο περιβάλλον του οικοδομικού συγκροτήματος του κοινωφελούς ιδρύματος "Ζάννειο"). Με το υπ' αριθ. ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/ Α1/Φ40/83968/4206/09.10.2007 έγγραφό της η Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού, εξέφρασε θετική υπό όρους, με βάση τα προταθέντα και από τις ανωτέρω υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού, γνώμη για την Προμελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων. Ακολούθως, με το υπ' αριθ. 0222/22.02.2008 έγγραφο της Τραμ Α.Ε. υποβλήθηκε η από Φεβρουαρίου 2008 επικαιροποιημένη "Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων για τη δυτική επέκταση του Τραμ στον Πειραιά" (Μ.Π.Ε.). Στο πλαίσιο της διαδικασίας έγκρισης περιβαλλοντικών όρων του έργου, η ως άνω μελέτη διαβιβάστηκε, με το υπ' αριθ. 102128/11.03.2008 έγγραφο της ΕΥΠΕ, μεταξύ άλλων, στην ΚΣΤ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, στην 1η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και στην Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού, προκειμένου οι τελευταίες να διατυπώσουν τις τυχόν παρατηρήσεις τους ως προς το περιεχόμενο και τους αναγκαίους περιβαλλοντικούς όρους της Μ.Π.Ε. εντός της προβλεπόμενης από το νόμο προθεσμίας. Στο υπ' αριθ. 1978/10.04.2008 έγγραφο της 1ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων απαριθμούνται τα υφιστάμενα στην περιοχή του έργου μνημεία και διατυπώνεται θετική γνώμη για την έγκριση της υποβληθείσας Μ.Π.Ε. με τους ακόλουθους όρους: Τα στεγασμένα τμήματα στις αποβάθρες των στάσεων να μην τοποθετηθούν στον άξονα τόσο του Ι.Ν. Αγίας Τριάδας όσο και του Ι.Ν. της Ευαγγελίστριας. Κατά την εκτέλεση του έργου να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα ώστε να μην θιγούν στο ελάχιστο άμεσα ή έμμεσα τόσο ο Ι.Ν Αγίας Τριάδας όσο και οι υπόλοιποι ναοί που ενδέχεται να έχουν κατασκευαστεί σε θέση παλαιότερων, καθώς και ο περιβάλλον χώρος τους, να διατυπωθεί η σύμφωνη γνώμη των συναρμόδιων για την περιοχή Εφορειών και, τέλος, σε περίπτωση εντοπισμού αρχαιοτήτων κατά τη διάρκεια των εργασιών, αυτές να διακοπούν και να ακολουθήσει ανασκαφική έρευνα με δαπάνη του αναδόχου του έργου, από τα αποτελέσματα της οποίας θα εξαρτηθεί η περαιτέρω πορεία του έργου κατόπιν γνωμοδοτήσεων των αρμόδιων οργάνων του ΥΠ.ΠΟ. Με το υπ' αριθ. ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Β1/Φ26/36101/1523/22.04.2008 έγγραφο της Διεύθυνσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού, απαριθμούνται τα υφιστάμενα στην περιοχή του έργου μνημεία και αναφέρεται ότι δεν υπάρχουν αντιρρήσεις από πλευράς της εν λόγω Υπηρεσίας, υπό ορισμένους όρους (όμοιους με τους αναφερόμενους στο ανωτέρω υπ' αριθ. 1978/10.04.2008 έγγραφο της 1η Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων). Με το υπ' αριθ. 2531/2511/26.05.2008 έγγραφο της ΚΣΤ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων του

Υπουργείου Πολιτισμού αναφέρεται ότι η υπηρεσία αυτή δεν έχει καταρχάς αντίρρηση για την έγκριση της υποβληθείσας Μ.Π.Ε., αφενός μεν διότι η μετατόπιση των στάσεων “ΑΙΓΑΙΟΝ” και “ΑΚΤΗ ΠΟΣΕΙΔΩΝΟΣ” που είχε ζητηθεί με το υπ’ αριθ. 6780/4147/10.09.2007 έγγραφο είναι ικανοποιητική (όπως περιγράφεται στη σελ. 6-20 της ΜΠΕ), αφετέρου δε, ειδικά για το τμήμα της Ομηρίδου Σκυλίτση μεταξύ των οδών Φίλωνος και Κολοκοτρώνη, εφόσον προβλεφθεί ότι το βάθος εκσκαφής πρέπει οπωσδήποτε να είναι μηδενικό, για λόγους άμεσης προστασίας του εκείθεν διερχομένου, αμέσως κάτω από τον ασφαλοτάπητα της οδού, αρχαίου τείχους, και τηρηθούν ορισμένοι περιβαλλοντικοί όροι (πριν την εκσκαφή διενέργεια δοκιμαστικών τομών στις προτεινόμενες θέσεις των σταθμών από την υπηρεσία, έγκαιρη και έγγραφη ειδοποίηση πριν την έναρξη κατασκευής κάθε τμήματος του έργου, διακοπή των εργασιών σε περίπτωση εντοπισμού αρχαίων κλπ.). Περαιτέρω, και σε συνέχεια του υπ’ αριθ. 2531/2511/26.05.2008 εγγράφου της ΚΣΤ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού (το οποίο διαβιβάστηκε στην ΤΡΑΜ ΑΕ με το υπ’ αριθ. 105430/20.06.2008 έγγραφο της Ε.Υ.Π.Ε.), με το υπ’ αριθ. 0855/20.06.2008 έγγραφο της η Τραμ ΑΕ αποδέχθηκε τις υποβληθείσες παρατηρήσεις της ΚΣΤ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (με τη σημείωση ότι το βάθος εκσκαφής για τη διέλευση του τραμ στην οδό Ομηρίδου Σκυλίτση μεταξύ των οδών Φίλωνος και Κολοκοτρώνη θα περιοριστεί στο βάθος της αφαίρεσης του υφιστάμενου οδοστρώματος). Τέλος, με το υπ’ αριθ. ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ40/44597/1870/ 19.11.2008 έγγραφο της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς έγινε εκ νέου απαρίθμηση των μνημείων που εντοπίζονται στη περιοχή του έργου, ενώ δεν διατυπώθηκαν αντιρρήσεις για την έγκριση της υποβληθείσας Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων σε σχέση με την τελική πρόταση όδευσης (δηλ. είσοδο του τραμ μέσω της Μικράς Ασίας - Γρ. Λαμπράκη - Βασ. Γεωργίου Α΄ - Ακτή Ποσειδώνος / έξοδο του τραμ μέσω της Εθνικής Αντιστάσεως και Ομηρίδου Σκυλίτση) εφόσον τηρούνταν ορισμένες αναφερόμενες στο έγγραφο αυτό προϋποθέσεις. Με την ΑΠ 101583/1.12.2008 κοινή υπουργική απόφαση, η οποία υπογράφεται και από τον Υπουργό Πολιτισμού, εγκρίθηκαν οι περιβαλλοντικοί όροι του έργου “Δυτική επέκταση γραμμής ΤΡΑΜ στον Πειραιά”. Στην απόφαση αυτή περιλαμβάνονται όροι για την προστασία των αρχαιοτήτων, μεταξύ δε αυτών οι όροι 7 και 8 της παρ. Δ΄, στους οποίους ορίζονται τα εξής: “7. ... Για το τμήμα της Ομηρίδου Σκυλίτση, μεταξύ των οδών Φίλωνος και Κολοκοτρώνη, το βάθος εκσκαφής πρέπει οπωσδήποτε να είναι μηδενικό για λόγους άμεσης προστασίας του εκείθεν διερχομένου, αμέσως κάτω από τον ασφαλοτάπητα της οδού, αρχαίου τείχους. 8. Τουλάχιστον ένα μήνα πριν από την έναρξη κατασκευής του κάθε τμήματος του έργου ο ανάδοχος οφείλει να ειδοποιεί εγγράφως τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού, προκειμένου να οριστούν εντεταλμένοι αντιπρόσωποί τους, οι οποίοι θα εποπτεύσουν τις εργασίες εκτέλεσης του έργου. Πριν από τις εκσκαφές θα διενεργηθούν από τις συναρμόδιες υπηρεσίες του ΥΠ.ΠΟ (ΚΣΤ΄ ΕΠΚΑ και 1η ΕΒΑ) δοκιμαστικές τομές στις προτεινόμενες θέσεις των σταθμών. Σε περίπτωση εντοπισμού αρχαιοτήτων, οι εργασίες θα διακοπούν και θα ακολουθήσει ανασκαφική

έρευνα, από τα αποτελέσματα της οποίας θα εξαρτηθεί η περαιτέρω πορεία του έργου, κατόπιν γνωμοδοτήσεων των αρμοδίων οργάνων του Υπουργείου Πολιτισμού. ...". Εξάλλου, οι όροι 13 και 14 της παρ. δ' καθορίζουν ανώτατα όρια δονήσεων για μνημεία κατά την κατασκευή και λειτουργία του έργου. Κατά της ως άνω απόφασης έγκρισης περιβαλλοντικών όρων (ΑΕΠΟ) ασκήθηκε αίτηση ακυρώσεως. Με την απόφαση ΣτΕ 2627/2016 του Δικαστηρίου η αίτηση ακυρώσεως απορρίφθηκε. Μεταξύ άλλων απορρίφθηκε ο λόγος ακυρώσεως, με τον οποίο είχε προβληθεί ότι η ΑΕΠΟ εκδόθηκε κατά παράβαση των διατάξεων του άρθρου 24 του Συντάγματος, της Διεθνούς Σύμβασης της Γρανάδας του έτους 1985 για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς στην Ευρώπη και του ν. 3028/2002. Τούτο δε διότι, κατά τους αιτούντες, μολοντί με την ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/1/Γ43/36243/1796/2000 απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού η περιοχή των Αστικών Πυλών Πειραιώς, από την οποία διέρχεται το τραμ, έχει κηρυχθεί ως αρχαιολογικός χώρος, δεν προκύπτει εάν κατά την έκδοση της προσβαλλόμενης απόφασης τηρήθηκαν οι προϋποθέσεις για τη χορήγηση άδειας διενέργειας έργου πλησίον μνημείων με την έκδοση ειδικά αιτιολογημένης απόφασης και τη εξέταση της ύπαρξης εναλλακτικών λύσεων, ώστε να τεθούν τα προστατευτέα μνημεία σε μικρότερο κίνδυνο, η δε έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού δεν προηγήθηκε της προσβαλλόμενης απόφασης, αλλά χορηγήθηκε εκ των υστέρων. Προβλήθηκε συναφώς ότι η ΑΕΠΟ εκδόθηκε κατά παράβαση ουσιώδους τύπου της διαδικασίας καθώς εκδόθηκε χωρίς την προηγούμενη γνώμη του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου. Επίσης, ότι, μολοντί με το 6780/10.09.2007 έγγραφο της ΚΣΤ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, το οποίο δεν μνημονεύεται στην ΑΕΠΟ αλλά στην περίληψη της Μ.Π.Ε., ετέθη ζήτημα προστασίας πιθανών αρχαιολογικών ευρημάτων λόγω γειτνίασης της συγκεκριμένης όδευσης του τραμ με τον κηρυγμένο αρχαιολογικό χώρο των Αστικών Πυλών του Πειραιά, και για το λόγο αυτό προτάθηκε με την Μ.Π.Ε. η παραλλαγή της χάραξης της όδευσης του τραμ μέσω της οδού Αλιπέδου αντί της οδού Ομ. Σκυλίτση, αναιτιολόγητα η ΑΕΠΟ δεν υιοθέτησε την ως άνω παραλλαγή, αλλά ενέμεινε στην αρχική προβλεπόμενη χάραξη, υπό μόνο τον όρο ότι η εκσκαφή θα περιορισθεί στο βάθος αφαίρεσης του υφιστάμενου οδοστρώματος (βλ. το στοιχείο 22 του προοιμίου της προσβαλλόμενης). Περαιτέρω, προβλήθηκε ότι δεν είναι εκ του νόμου επιτρεπτή η διέλευση του τραμ από την επίμαχη περιοχή του αρχαιολογικού χώρου, καθόσον στο συγκεκριμένο σημείο δεν γειτνιάζει με τον αρχαιολογικό χώρο, όπως εσφαλμένως αναφέρεται την Μ.Π.Ε, αλλά διέρχεται από αυτόν. Οι ως άνω οι λόγοι ακυρώσεως απορρίφθηκαν με το σκεπτικό ότι με τις διατάξεις του άρθρου 10 του ν. 3028/2002 και του άρθρου 4 του ν. 1650/1986, θεσπίζονται δύο εκ παραλλήλου ισχύουσες διαδικασίες, μεταξύ των οποίων δεν υφίσταται χρονική ιεράρχηση και, επομένως, δεν είναι από το νόμο υποχρεωτική η τήρηση ορισμένης σειράς κατά την έκδοση αφενός της κατά το άρθρο 10 παρ. 3 του ν. 3028/2002 εγκρίσεως του Υπουργού Πολιτισμού για την επιχείρηση οποιουδήποτε τεχνικού ή άλλου έργου πλησίον ακινήτου μνημείου και αφετέρου της κατά το άρθρο 4 του ν. 1650/1986 εγκρίσεως περιβαλλοντικών όρων. Ενόψει αυτού, και λαμβάνοντας υπόψη ότι, πριν την έκδοση της ΑΕΠΟ, οι

αρμόδιες αρχαιολογικές υπηρεσίες εξέφρασαν τη σύμφωνη γνώμη τους στην προτεινόμενη χάραξη, υπό όρους, για την προστασία του αρχαιολογικού χώρου, ο συναφώς προβαλλόμενος λόγος περί μη γνωμοδότησης του Κ.Α.Σ. ήταν απορριπτικός, διότι δεν έπληττε την ΑΕΠΟ, αλλά την εγκριτική απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία δύναται να εκδοθεί και μετά την έκδοση της ΑΕΠΟ, ενώ δεν συμπροσβλήθηκε με την αίτηση ακυρώσεως. Περαιτέρω, με την ίδια ως άνω απόφαση του Δικαστηρίου απορρίφθηκε λόγος ακυρώσεως, με τον οποίο είχε προβληθεί ότι η ΜΠΕ δεν εξέτασε εναλλακτικές συγκοινωνιακές λύσεις, όπως η μηδενική, με το σκεπτικό ότι τόσο στην εγκριθείσα με την ΑΕΠΟ ΜΠΕ όσο και στην ΠΠΕ, που προηγήθηκε, εξετάσθηκαν περισσότερες εναλλακτικές οδεύσεις, συμπεριλαμβανομένης και της μηδενικής λύσης, ήτοι της μη πραγματοποίησης του έργου, καθώς και οι λόγοι μη υιοθέτησης του “μηδενικού σεναρίου”, εξετάσθηκε δε τόσο ζήτημα της συγκοινωνιακής επιλογής του τροchioδρόμου, καθώς με την υλοποίηση της επέκτασης επιδιώκεται να επιλυθεί ένα σημαντικό κενό στην συγκοινωνιακή εξυπηρέτηση της κεντρικής περιοχής του Πειραιά, κατά τα ανωτέρω, όσο και το ζήτημα της χάραξης αυτής, ενώ, πάντως, για την επιλογή της τελικής χάραξης λήφθηκαν υπόψη η γεωμετρική εφικτότητα της χάραξης, το μήκος και το κόστος κατασκευής και ο εκτιμώμενος χρόνος ολοκλήρωσης, συγκοινωνιακές, κυκλοφοριακές και περιβαλλοντικές παράμετροι, η όλη δε διαδικασία εκπόνησης - διαβουλεύσεων - τροποποιήσεων - εγκρίσεων των απαραίτητων περιβαλλοντικών μελετών για τη λήψη της απόφασης έγκρισης περιβαλλοντικών όρων διήρκεσε από το 2005 έως το 2009 και έλαβε υπόψη της μεγάλο αριθμό γνωμοδοτήσεων, παρατηρήσεων και εναλλακτικών σεναρίων.

10. Επειδή, της έκδοσης της πρώτης προσβαλλόμενης απόφασης προηγήθηκαν τα εξής: Η Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων γνωμοδότησε, με το υπ' αριθ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΕΦΑΔ.ΑΤΤΙΚΗΣ/ 27870/77947/4551/12.4.2016 έγγραφό της, επί του ζητήματος της ανάρτησης Εναέριας Γραμμής Επαφής (Ε.Γ.Ε.) του Τραμ στο τμήμα της οδού Ομηρίδου Σκυλίτση που ορίζεται από τις διασταυρώσεις με τις οδούς Φίλωνος και Κολοκοτρώνη. Όπως προκύπτει από το ανωτέρω έγγραφο, το ανωτέρω τμήμα της οδού Ομηρίδου Σκυλίτση βρίσκεται εντός των ορίων του κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου των Αστικών Πυλών Πειραιά (ΦΕΚ 1115/Β/8.9.2000), αποτελεί όριο του αρχαιολογικού πάρκου (ΦΕΚ 948/Δ/11.9.2003), για το οποίο έχει εγκριθεί η μελέτη ενοποίησης και ανάδειξης του Αρχαιολογικού Χώρου των Αστικών Πυλών του Πειραιά και βρίσκεται σε άμεση γειτνίαση με το ιστάμενο μνημείο του Αστικού Πυλώνα της αρχαίας οχύρωσης του Πειραιά, ενώ τμήμα του αρχαίου τείχους είναι ιστάμενο και ορατό εντός των ορίων της περιφραξης του αρχαιολογικού χώρου του Αστικού Πυλώνα με κατεύθυνση δυτικά. Στο έγγραφο αυτό επισημαίνεται ότι, σύμφωνα με τους όρους της ανωτέρω ΑΕΠΟ, για το εν λόγω τμήμα της Ομηρίδου Σκυλίτση, το βάθος εκσκαφής πρέπει οπωσδήποτε να είναι μηδενικό για λόγους άμεσης προστασίας του εκείθεν διερχομένου, αμέσως κάτω από τον ασφαλοτάπητα της οδού, αρχαίου τείχους. Ωστόσο, στην αλληλογραφία μεταξύ των εμπλεκόμενων για την έγκριση της Μ.Π.Ε. του έργου δεν γινόταν σαφή αναφορά στις εκσκαφές για

την τοποθέτηση των ιστών ανάρτησης της Ε.Γ.Ε. Μετά τα παραπάνω προέκυψε το ζήτημα της δυνατότητας θεμελίωσης ή μη των ιστών για την ανάρτηση της Ε.Γ.Ε. στο εν λόγω τμήμα της οδού Ομηρίδου Σκυλίτση, μήκους περίπου 150μ, καθώς η τοποθέτησή τους συνεπάγεται την διενέργεια εκσκαφής μέχρι βάθους 4μ. ή 5μ. Η Εναέρια Γραμμή Επαφής σε όλο το μήκος του τροχιόδρομου και σύμφωνα με την εγκεκριμένη μελέτη εφαρμογής του έργου αναρτάται από ιστούς (στύλους) η απόσταση των οποίων δεν υπερβαίνει τα 50 μ. Οι ιστοί αυτοί θεμελιώνονται γενικώς επί φρεατοπασσάλων διαμέτρου 0,65μ. και βάθους 4,00 ή 5,00 μ. κατά περίπτωση, ώστε να αναλαμβάνονται επαρκώς τα φορτία και οι ροπές που αναπτύσσονται επί των ιστών. Για το εν λόγω τμήμα της οδού Ομηρίδου Σκυλίτση και προκειμένου να τηρηθεί ο όρος για μηδενικό βάθος εκσκαφής αλλά και για να υλοποιηθεί το τεχνικό έργο, η ανάδοχος εταιρεία αποδέχτηκε τις απόψεις της Υπηρεσίας, ώστε όλες οι εργασίες αστικής ανάπτυξης (πεζοδρόμια, φυτεύσεις, υπόγειοι κάδοι απορριμμάτων κλπ) να γίνουν εκτός της επίμαχης περιοχής και οι τυχόν εργασίες να αφορούν μόνο στην αντικατάσταση υφιστάμενων κατασκευών χωρίς την διενέργεια νέων εκσκαφών, να διατηρηθούν τα όρια των υφιστάμενων πεζοδρομίων, να μην τοποθετηθούν νέα δένδρα και να μην κατασκευαστούν υπόγειοι κάδοι απορριμμάτων. Επιπλέον, κατόπιν των υποδείξεων της Υπηρεσίας, προέβη σε επανασχεδιασμό του τροχιόδρομου ώστε η τροχιά εκτάκτου ανάγκης, που αρχικά χωροθετούνταν στην ως άνω περιοχή, να χωροθετηθεί δυτικότερα, ήτοι επί της οδού Ομηρίδου Σκυλίτση μεταξύ του τμήματος που ορίζεται από την συμβολή της με την οδό Φίλωνος μέχρι την πλατεία Ιπποδαμείας, και, λόγω ακριβώς αυτού του επανασχεδιασμού, μείωσε τα αρχικώς τέσσερα σημεία ανάρτησης της Ε.Γ.Ε. σε δύο. Προκειμένου να εξευρεθεί λύση για την ανάρτηση της Εναέριας Γραμμής Επαφής στο εν λόγω τμήμα της οδού Ομηρίδου Σκυλίτση, η ανάδοχος εταιρεία κατέθεσε Τεχνική Έκθεση στην οποία παρουσιάζονται τρεις εναλλακτικές λύσεις, ως ακολούθως: 1. Ανάρτηση σε εναέρια καλώδια, αγκυρωμένα σε παρακείμενα κτήρια. Η λύση αυτή κρίθηκε από την Υπηρεσία ως μη εφαρμόσιμη, ενόψει του ύψους και της θέσης των κτιρίων εντός του αρχαιολογικού πάρκου. 2. Ανάρτηση επί τοξωτού μεταλλικού φορέα, εδραζόμενου στα εκατέρωθεν πεζοδρόμια. Η λύση συνίσταται στην τοποθέτηση μεταλλικών τόξων στις δύο θέσεις που απαιτείται ανάρτηση της Ε.Γ.Ε. Τα τόξα εδράζονται επί των εκατέρωθεν πεζοδρομίων σε βάθρα εκ σκυροδέματος μικρού πάχους, πλάτους και μήκους, ώστε να μην απαιτηθούν εκσκαφές πέραν των επιτρεπομένων και να μην αποτελούν εμπόδια στο πεζοδρόμιο. Από τεχνική άποψη, σύμφωνα με την εταιρεία, η λύση αυτή είναι εφαρμόσιμη. 3. Θεμελίωση δύο ιστών επί φρεατοπασσάλων στο προσκείμενο στον τροχιόδρομο πεζοδρόμιο ή εναλλακτικώς στο απέναντι. Σύμφωνα με αυτήν την λύση, στο προσκείμενο στον τροχιόδρομο πεζοδρόμιο θα απαιτηθεί η θεμελίωση δύο ιστών σε βάθος 4μ ενώ στο απέναντι στον τροχιόδρομο πεζοδρόμιο θα απαιτηθεί η θεμελίωση δύο ιστών σε βάθος 5μ. Από τεχνική άποψη, η λύση αυτή είναι εφαρμόσιμη. Η Υπηρεσία εξέτασε τις παραπάνω εναλλακτικές λύσεις με κριτήριο την προστασία του κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου, την αποφυγή καθ' οιονδήποτε τρόπο άμεσης και έμμεσης βλάβης στο ιστάμενο μνημείο του Αστικού Πυλώνα και του ιστάμενου

τμήματος της αρχαίας οχύρωσης και των τυχόν άλλων μη ορατών αρχαιοτήτων, καθώς και την αποφυγή οποιασδήποτε κατασκευής που θα μπορούσε μελλοντικά να είναι επιβαρυντική για το αρχαιολογικό πάρκο. Με κριτήριο τα παραπάνω εκτίμησε ότι η δεύτερη εναλλακτική λύση της κατασκευής και τοποθέτησης πλησίον του αρχαιολογικού χώρου του Αστικού Πυλώνα και στο όριο του αρχαιολογικού πάρκου δύο τοξωτών μεταλλικών φορέων στον τύπο που αποτυπώνονται στην Τεχνική Έκθεση και στα συνημμένα σχέδια αποτελεί οχλούσα από αισθητικής άποψης επέμβαση που προκαλεί έμμεση βλάβη στο μνημείο και στον αρχαιολογικό χώρο και επιβαρύνει αισθητικά ακόμα περισσότερο την ήδη υποβαθμισμένη περιοχή των Αστικών Πυλών. Κατόπιν τούτων, η Υπηρεσία ζήτησε την διενέργεια δοκιμαστικών τομών στο απέναντι στον τροχιόδρομο πεζοδρόμιο, δηλαδή στο πεζοδρόμιο που βρίσκεται απέναντι από τον περιφραγμένο αρχαιολογικό χώρο του Αστικού Πυλώνα, για να διερευνηθεί κατ' αρχήν η ύπαρξη ή μη αρχαιοτήτων στις δύο θέσεις που σύμφωνα με την Τεχνική Έκθεση θα μπορούσαν να θεμελιωθούν οι δύο ιστοί. Η τυχόν αποκάλυψη αρχαιοτήτων θα απέκλειε αυτομάτως την τρίτη εναλλακτική λύση και συνεπώς η δεύτερη λύση θα ήταν ίσως η μόνη εφικτή. Διενεργήθηκαν δύο δοκιμαστικές τομές: Ομηρίδου Σκυλίτση 19, έναντι αρχαιολογικού χώρου: Τομή διαστάσεων 1,50X1,00 μ. Σε βάθος 2μ. από το πεζοδρόμιο εμφανίστηκε ο φυσικός βράχος. Όλη η επίχωση που ερευνήθηκε χαρακτηρίζεται ως σύγχρονο μπάζωμα που δεν απέδωσε κινητά αρχαιολογικά ευρήματα. Ομηρίδου Σκυλίτση έναντι αριθμού 12: Τομή 1,50X1,20 μ. Η εκσκαφή έφτασε μέχρι βάθος 3μ. και αφαιρέθηκε σύγχρονο μπάζωμα χωρίς κινητά ευρήματα. Οι επιχώσεις στην περιοχή έχουν διαταραχθεί πλήρως λόγω της εκσκαφής για την θεμελίωση του προσκείμενου κτηρίου. Μετά την διενέργεια των δοκιμαστικών τομών και τον μη εντοπισμό αρχαιοτήτων η Υπηρεσία προέκρινε ως ενδεδειγμένη λύση την τρίτη πρόταση, καθώς δεν επιφέρει άμεση βλάβη σε αρχαιότητες και δεν επιφέρει έμμεση βλάβη στις ιστάμενες αρχαιότητες, καθώς ως κατασκευή αποτελεί ηπιότερη επέμβαση στο χώρο σε σχέση με τους δύο τοξωτούς μεταλλικούς φορείς. Η ίδια Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής - Πειραιώς, με το υπ' αριθ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΕΦΑΔ.ΑΤΤΙΚΗΣ/ 229898/137905/8192/16.8.2016 έγγραφό της, γνωμοδότησε : α) για τη μελέτη εφαρμογής διάβασης ΤΡΑΜ επί της οδού Ομηρίδου Σκυλίτση (Χ.Θ. 3+520 έως Χ.Θ. 3+670) και β) για τη μελέτη εγκατάστασης Εναέριας Γραμμής Επαφής (Ε.Γ.Ε.) του ΤΡΑΜ σε τμήμα της οδού Ομηρίδου Σκυλίτση, μεταξύ των οδών Κολοκοτρώνη και Φίλωνος. Όπως προκύπτει από το συγκεκριμένο έγγραφο, όσον αφορά τη διάβαση του ΤΡΑΜ η μελέτη εφαρμογής πρότεινε: 1) Τη διέλευση του ΤΡΑΜ με κατεύθυνση από την πλατεία Ιπποδαμείας προς το Φάληρο στην προσκείμενη προς τον αρχαιολογικό χώρο του Αστικού Πυλώνα λωρίδα κυκλοφορίας (δεξιά λωρίδα κυκλοφορίας) και η διέλευση των αυτοκινήτων στην αριστερή λωρίδα κυκλοφορίας. 2) Τη σταδιακή υπερύψωση της στάθμης του οδοστρώματος από τη Χ.Θ. 3+464 (μεταξύ Ευαγγελίστριας και Φίλωνος) σε σχέση με τη στέψη του υφιστάμενου οδοστρώματος, ώσπου να φτάσει να βρίσκεται 30 εκ. πιο πάνω. Η ανύψωση της στάθμης του οδοστρώματος διατηρείται έως τη Χ.Θ. 3+660 ώσπου σταδιακά η ερυθρά του Τραμ κατεβαίνει μετά την Κολοκοτρώνη περίπου στο επίπεδο του υφιστάμενου

οδοστρώματος. Το γεγονός αυτό, σύμφωνα με την μελέτη, καθιστά δυνατή τη μηδενική εκσκαφή στο συγκεκριμένο τμήμα του έργου καθώς, σύμφωνα και με τα επισυναπτόμενα σχέδια, για την τοποθέτηση των καναλιών υδροσυλλογής, των κρασπεδόρειθρων, του κεντρικού φρεατίου πολυκάναλου και της προκατασκευασμένης πλάκας του TRAM οι εκσκαφές περιορίζονται εντός του υφιστάμενου ασφατικού, πάχους 30 εκ. 3) Την υδροσυλλογή μέσω τριών τύπων καναλιών: α) τύπου κοίλου ρείθρου KerbDrain συνολικού ύψους 48 εκ. στις περιοχές της οδού Ομηρίδου Σκυλίτση όπου δεν υπάρχει η απαγόρευση εκσκαφών, με αποδέκτες τα υφιστάμενα φρεάτια υδροσυλλογής, β) σχαρωτό κανάλι υδροσυλλογής συνολικού ύψους 20 εκ. στο προσκείμενο πεζοδρόμιο του τροχιόδρομου και του αρχαιολογικού χώρου του Αστικού Πυλώνα μεταξύ των οδών Πύλης και Κολοκοτρώνη, με αποδέκτη υφιστάμενο φρεάτιο υδροσυλλογής στην Κολοκοτρώνη και γ) προκατασκευασμένο σχαρωτό κανάλι υδροσυλλογής K90 ύψους 12 εκ. στο απέναντι πεζοδρόμιο του αρχαιολογικού χώρου μεταξύ των οδών Πύλης και Κολοκοτρώνη, με αποδέκτη το οδόστρωμα. 4) Τη διαφορά στάθμης ανάμεσα στο οδόστρωμα και τα πεζοδρόμια. Το προσκείμενο πεζοδρόμιο στον αρχαιολογικό χώρο βρίσκεται 30-35 εκ. πιο χαμηλά από το κρασπεδόρειθρο και το απέναντι πεζοδρόμιο βρίσκεται 40 εκ. πιο χαμηλό από το κρασπεδόρειθρο. Επίσης, στην συμβολή των οδών Πύλης και Ομηρίδου Σκυλίτση, η νέα στάθμη του οδοστρώματος είναι σε υψηλότερο επίπεδο όχι μόνο από το πεζοδρόμιο αλλά και από την περίφραξη του αρχαιολογικού χώρου κατά 10-15 περίπου εκ. ενώ για την μετάβαση από το επίπεδο του δρόμου στο πεζοδρόμιο του αρχαιολογικού χώρου προτείνονται ως εναλλακτικές η κατασκευή σκαλοπατιών ή η κατασκευή ράμπας κλίσης 15% με πλάτος έως 1μ. ή η αύξηση του ύψους της περίφραξης του αρχαιολογικού χώρου. 5) Τη διαπλάτυνση των πεζοδρομίων και την επίστρωση τους με πλάκες πορφυρίτη. Το προσκείμενο στον αρχαιολογικό χώρο του Αστικού Πυλώνα πεζοδρόμιο διαπλάτνεται κατά 2 μ. περίπου (διπλάσιο του υφιστάμενου) και το απέναντι πεζοδρόμιο διαπλάτνεται κατά 40 εκ. περίπου. Στο απέναντι πεζοδρόμιο προτείνεται η αντικατάσταση των υφιστάμενων πλακών, η κλίση του πεζοδρομίου προς το κρασπεδόρειθρο του οδοστρώματος να είναι 3,5% και η τοποθέτηση προκατασκευασμένου σχαρωτού καναλιού υδροσυλλογής τύπου K90, διαστάσεων 10 εκ X 12 εκ. Στο προσκείμενο στον αρχαιολογικό χώρο πεζοδρόμιο προτείνεται η επίστρωση των νέων πλακών από πορφυρίτη πάνω από τις υφιστάμενες και συνακόλουθα η ανύψωση της υφιστάμενης στάθμης του πεζοδρομίου κατά 5εκ. περίπου, η κλίση του πεζοδρομίου από το κρασπεδόρειθρο του οδοστρώματος προς το μέσον του πεζοδρομίου να είναι 4% και αντίστροφα, η κλίση του πεζοδρομίου από την περίφραξη του αρχαιολογικού χώρου προς το μέσο του πεζοδρομίου να είναι 1%. Κατά μήκος του προσκείμενου πεζοδρομίου κατασκευάζεται σχαρωτό κανάλι υδροσυλλογής πλάτους 30 εκ. και βάθος 10 εκ. στο σημείο όπου βρίσκεται το σημερινό κράσπεδο του πεζοδρομίου με αποκοπή του ανώτερου τμήματός του. Η Υπηρεσία, σύμφωνα πάντα με το ίδιο έγγραφο, συμφώνησε, καταρχήν, με την προτεινόμενη λύση, καθώς εκτίμησε ότι ανταποκρίνεται στον όρο της ΑΕΠΟ για μηδενική εκσκαφή, η δε πρόταση για την διαπλάτυνση των πεζοδρομίων, και ειδικότερα, εκείνου μπροστά από τον

Αστικό Πυλώνα, θα αναβαθμίσει τον αρχαιολογικό χώρο. Ωστόσο, διατύπωσε τις εξής επιφυλάξεις για: α) Την αποτελεσματική απορροή των όμβριων στο πεζοδρόμιο του αρχαιολογικού χώρου, β) την αποφυγή πλημμυρικών επεισοδίων τόσο στον αρχαιολογικό χώρο όσο και στα διπλανά καταστήματα σε περίπτωση έντονης βροχόπτωσης, καθώς ανυψώνεται η στάθμη του πεζοδρομίου ενώ οι στάθμες του κατωφλιού του αρχαιολογικού χώρου και των διπλανών καταστημάτων βρίσκονται ελάχιστα μόλις εκατοστά πιο ψηλά από την νέα προτεινόμενη στάθμη του πεζοδρομίου, γ) την ποιότητα κατασκευής και την αντοχή του πεζοδρομίου του αρχαιολογικού χώρου, καθώς οι νέες πλάκες στρώνονται πάνω από το υφιστάμενο σημειακά κατεστραμμένο πεζοδρόμιο, δ) την ασφαλή διέλευση των πεζών στο πεζοδρόμιο του αρχαιολογικού χώρου κυρίως τις βραδινές ώρες. Ο υφιστάμενος αστικός φωτισμός στο απέναντι πεζοδρόμιο του αρχαιολογικού χώρου δεν επαρκεί, ενώ επιπλέον η υλοποίηση της υποβληθείσας πρότασης εφαρμογής με τα νέα κατακόρυφα στοιχεία που δημιουργούνται και οι διαφορές υψών ανάμεσα στον τροχιόδρομο, το οδόστρωμα και τα πεζοδρόμια δημιουργεί κινδύνους για πρόκληση ατυχημάτων, ε) τη διασφάλιση της μη εισόδου στον αρχαιολογικό χώρο από τα κιγκλιδώματα της περίφραξης λόγω και ανύψωσης της στάθμης του δρόμου στην συμβολή των οδών Πύλης και Ομηρίδου Σκυλίτση. Όσον αφορά την εγκατάσταση της Ε.Γ.Ε. η Υπηρεσία συμφώνησε με την προτεινόμενη λύση, τη διαπλάτυνση του πεζοδρομίου κατά 40 εκ. περίπου με αποτέλεσμα στις θέσεις των δύο ιστών Ε.Γ.Ε. οι ελεύθεροι διάδρομοι των πεζών να διαμορφώνονται πλέον στα 110 εκ. προς την οικοδομική γραμμή και στα 80-95 εκ. προς το κράσπεδο, καθώς εκτιμήθηκε ότι ικανοποιείται ο όρος του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου για την ασφαλή διέλευση των πεζών. Κατόπιν τούτων, η Εφορεία ενέκρινε τις ως άνω μελέτες υπό τους εξής όρους: 1. Να αντικατασταθούν οι υφιστάμενες πλάκες σε όλο το μήκος του πεζοδρομίου του αρχαιολογικού χώρου του Αστικού Πυλώνα επί της οδού Ομηρίδου Σκυλίτση, καθώς και στην συμβολή της οδού Ομηρίδου Σκυλίτση με την οδό Πύλης, αλλά και στο υπόλοιπο τμήμα του πεζοδρομίου μέχρι την οδό Κολοκοτρώνη ώστε να μην υπερυψωθεί η στάθμη του πεζοδρομίου. Οι νέες πλάκες να τοποθετηθούν εφόσον εξυγιανθεί το έδαφος από το υφιστάμενο υπόστρωμα, χωρίς ωστόσο να γίνουν περαιτέρω εκσκαφές επί του καθαρού εδάφους. Σε περίπτωση που αποκαλυφθεί τμήμα της οχύρωσης της αρχαίας πόλης στην συμβολή των οδών Πύλης και Ομηρίδου Σκυλίτση θα ακολουθήσει ανασκαφικός καθαρισμός και κατάχωση με την δόκιμη διαδικασία που εφαρμόζεται στο έργο και αναλόγως θα ανυψωθεί η στάθμη του πεζοδρομίου στο σημείο, ενώ σταδιακά θα κατεβαίνει κατά μήκος της Ομηρίδου Σκυλίτση. 2. Να ανυψωθεί το τοίχιο της περίφραξης του αρχαιολογικού χώρου σε μήκος περίπου 21μ., με βαθμιδωτή διαμόρφωση και όμοιο τρόπο κατασκευής, όπως στο υφιστάμενο τοίχιο. Το τοίχιο της περίφραξης θα ανυψωθεί για 30-40 εκ. μεταξύ των σημείων Α και Β. Από την δεξιά μεταλλική κολόνα της εισόδου του αρχαιολογικού χώρου προς την οδό Πύλης το σημείο Α απέχει περίπου 21,50 μ. και το σημείο Β περίπου 42,50 μ. Το μεταλλικό κιγκλιδώμα θα αφαιρεθεί, θα επανατοποθετηθεί και θα βαφτεί εφόσον απαιτείται. 3. Να αντικατασταθεί η μπετονένια στέψη ολόκληρης της

περίφραξης του αρχαιολογικού χώρου (Ομηρίδου Σκυλίτση, Πύλης, Κολοκοτρώνη) για λόγους ομοιομορφίας των τμημάτων της περίφραξης που θα παραμείνουν στην υφιστάμενη στάθμη και εκείνων που θα υπερυψωθούν. Σημειακά και όπου απαιτείται να γίνει επιδιόρθωση του υφιστάμενου λίθινου τοιχίου της περίφραξης. 4. Να αφαιρεθεί το υφιστάμενο ρείθρο του πεζοδρομίου επί της οδού Ομηρίδου Σκυλίτση στο κατάντη πεζοδρόμιο του αρχαιολογικού χώρου, μεταξύ των οδών Πύλης και Κολοκοτρώνη και να κατασκευαστεί σχαρωτό κανάλι υδροσυλλογής ύψους 20εκ. αντί του προτεινόμενου 10 εκ. Για την διέλευση των πεζών από το υπερυψωμένο πλέον οδόστρωμα της οδού Πύλης προς το πεζοδρόμιο του αρχαιολογικού χώρου και εφόσον αυξηθεί το ύψος του τοιχίου της περίφραξης του αρχαιολογικού χώρου, η Εφορεία προέκρινε τη δημιουργία ράμπας με κλίση 5% (προδιαγραφές ΑμΕΑ) αλλά όχι μεγαλύτερη από 10% και την ανύψωση της στάθμης του πεζοδρομίου στην γωνία των οδών Πύλης και Ομηρίδου Σκυλίτση. 6. Να προβλεφθεί και να εγκατασταθεί από τον κύριο του έργου φωτισμός κατάλληλος για την ασφαλή διέλευση των πεζών στο πεζοδρόμιο του αρχαιολογικού χώρου σε συνεννόηση με την Εφορεία. Για την τοποθέτηση των φωτιστικών σωμάτων θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν κάποιες από τις οπές στο πεζοδρόμιο του αρχαιολογικού χώρου όπου υπήρχαν δέντρα ενώ τα φωτιστικά σώματα θα μπορούσαν να είναι ίδιου τύπου με εκείνα που έχουν τοποθετηθεί επί της οδού Πύλης στο πλάι του αρχαιολογικού χώρου της Διαμέσου Πύλης και μπροστά από το κτήριο της “Ξυλαποθήκης”. Ακολούθησε η γνωμοδότηση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου (Κ.Α.Σ.), όπως διατυπώθηκε στην υπ’ αρ. 33/20.9.2016 συνεδρία του. Όπως προκύπτει από το οικείο πρακτικό, το Συμβούλιο έλαβε υπ’ όψιν τα ως άνω έγγραφα - εισηγήσεις της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων και ύστερα από διαλογική συζήτηση των μελών του, ενέκρινε τις μελέτες: α) Εφαρμογής διάβασης ΤΡΑΜ επί της οδού Ομηρίδου Σκυλίτση (Χ.Θ. 3+520 έως Χ.Θ. 3+670) και β) Εγκατάστασης Εναέριας Γραμμής Επαφής (Ε.Γ.Ε.) του ΤΡΑΜ σε τμήμα της οδού Ομηρίδου Σκυλίτση, μεταξύ των οδών Κολοκοτρώνη και Φίλωνος, στο πλαίσιο των εργασιών της δυτικής επέκτασης του ΤΡΑΜ στον Πειραιά, Δήμου Πειραιά, Περιφέρειας Αττικής, με όρους που είχαν προταθεί και από την Εφορεία. Συγκεκριμένα: 1. Να αντικατασταθούν οι υφιστάμενες πλάκες σε όλο το μήκος του πεζοδρομίου του αρχαιολογικού χώρου του Αστικού Πυλώνα επί της οδού Ομηρίδου Σκυλίτση, από την συμβολή της με την οδό Πύλης μέχρι την οδό Κολοκοτρώνη, ώστε να μην υπερυψωθεί η στάθμη του πεζοδρομίου. Οι νέες πλάκες να τοποθετηθούν εφόσον εξυγιανθεί το έδαφος από το υφιστάμενο υπόστρωμα, χωρίς ωστόσο να γίνουν περαιτέρω εκσκαφές επί του καθαρού εδάφους. 2. Να ανυψωθεί το τοίχιο της περίφραξης του αρχαιολογικού χώρου με όμοιο τρόπο κατασκευής με το υφιστάμενο. Το μεταλλικό κιγκλίδωμα να αφαιρεθεί, να επανατοποθετηθεί και να βαφτεί εφόσον απαιτείται. 3. Να δημιουργηθεί ράμπα για τη διέλευση των πεζών στην γωνία των οδών Πύλης και Ομηρίδου Σκυλίτση, με κλίση όχι μεγαλύτερη από 10% (προδιαγραφές ΑμΕΑ). Να προβλεφθεί και να εγκατασταθεί από τον κύριο του έργου φωτισμός κατάλληλος για τη ασφαλή διέλευση των πεζών στο πεζοδρόμιο του αρχαιολογικού χώρου σε συνεννόηση με την αρμόδια Εφ. Α. Δυτικής Αττικής,

Πειραιώς και Νήσων. Ακολούθησε η έκδοση της πρώτης προσβαλλόμενης απόφασης, η οποία ενέκρινε τις ως άνω μελέτες, με τους όρους που τέθηκαν από το Κ.Α.Σ.

11. Επειδή, με την αίτηση ακυρώσεως προβάλλεται ότι ουδέποτε εκδόθηκε απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού κατά το άρθρο 10 του ν. 3028/2002 περί εγκρίσεως της επίδικης επεμβάσεως εντός του αρχαιολογικού χώρου του Αστικού Πυλώνα. Ως τέτοια δεν μπορεί να θεωρηθεί ούτε η ΑΕΠΟ του έτους 2008, εφόσον εκδόθηκε δυνάμει παράλληλης και διακριτής διαδικασίας, ούτε η πρώτη προσβαλλόμενη απόφαση, αφού έπρεπε να προηγηθεί της έκδοσης της οικοδομικής άδειας του έργου (3η προσβαλλόμενη). Συνεπώς, τόσο η πρώτη όσο και τρίτη προσβαλλόμενες πράξεις είναι μη νόμιμες.

12. Επειδή, ο λόγος αυτός ακυρώσεως, καθ' ό μέρος προβάλλεται κατά της τρίτης προσβαλλόμενης ΔΕΝΠ/312/5.12.2012 απόφασης του Υπουργού Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτος, διότι η απόφαση αυτή, κατά τα ήδη εκτεθέντα, δεν προσβάλλεται παραδεκτώς με την αίτηση ακυρώσεως. Εξάλλου, οι εγκρινόμενες με την απόφαση αυτή εργασίες δεν προκύπτει ότι ταυτίζονται με τις επίδικες. Περαιτέρω, όπως προκύπτει από τα ανωτέρω εκτεθέντα, κατά την έκδοση της ΑΕΠΟ του έτους 2008 οι αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού γνωμοδότησαν για το εν μέρει διαφορετικό ζήτημα της καταρχήν όδευσης του TRAM, βάσει δε των γνωμοδοτήσεων αυτών τέθηκαν όροι, μεταξύ άλλων, για τις εκσκαφές στην οδό Ομηρίδου Σκυλίτση, ο δε Υπουργός Πολιτισμού συνυπέγραψε την ΑΕΠΟ. Κατά την έκδοση της πρώτης προσβαλλόμενης απόφασης, με την οποία εγκρίνονται συγκεκριμένες επεμβάσεις εντός του αρχαιολογικού χώρου των Αστικών Πυλών Πειραιά, γνωμοδότησαν η αρμόδια Εφορεία και το Κ.Α.Σ. Οι υπηρεσίες δε αυτές, όπως προκύπτει από τα σχετικά κείμενα, επελήφθησαν των ζητημάτων της διάβασης του TRAM επί της οδού Ομηρίδου Σκυλίτση και της τοποθέτησης της Ε.Γ.Ε., εξετάζοντας τα σχετικά προβλήματα σε ενεστώτα χρόνο, μη υπολαμβάνοντας ότι δεσμεύονται οπωσδήποτε από τις ενέργειες των οργάνων του Υπουργείου Πολιτισμού κατά την έγκριση της ΑΕΠΟ του έτους 2008, ενέκριναν δε τα κατ' ιδίαν έργα υπό όρους, αφού εκτίμησαν τις άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις που θα έχει η κατασκευή και λειτουργία του επίδικου έργου στα αρχαία μνημεία και αφού εξέτασαν εναλλακτικές λύσεις εκτέλεσης αυτού, στις οποίες προφανώς συμπεριλαμβάνεται, έστω και υπόρρητα, και η μηδενική. Συνεπώς, η πρώτη προσβαλλόμενη απόφαση, εκδοθείσα κατά τη διαδικασία του άρθρου 10 παρ. 3 του ν. 3028/2002, συνιστά την προβλεπόμενη στη διάταξη αυτή έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού των επεμβάσεων στον αρχαιολογικό χώρο των Αστικών Πυλών Πειραιά και ο ως άνω λόγος ακυρώσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος.

13. Επειδή, εξάλλου, η πρώτη προσβαλλόμενη απόφαση, με την οποία δόθηκε έγκριση επεμβάσεων στον αρχαιολογικό χώρο των Αστικών Πυλών Πειραιά, αιτιολογείται νομίμως και επαρκώς. Και τούτο διότι από τα στοιχεία που τη συνοδεύουν και, ιδίως,

από τις εισηγήσεις της Εφορείας και του Κ.Α.Σ., προκύπτει η περιγραφή των προστατευόμενων μνημείων στην περιοχή, οι κατασκευές και το σύνολο εν γένει των εγκαταστάσεων που συγκροτούν την επίδικη επέμβαση, ενώ προσδιορίζεται η σχέση αυτών προς τα προστατευόμενα μνημεία και, κυρίως, εκτιμώνται, ειδικώς και λεπτομερώς, ενόψει των ανωτέρω κρίσιμων στοιχείων, οι επιπτώσεις της κατασκευής και της λειτουργίας του συγκεκριμένου έργου στα προστατευόμενα μνημεία και στον περιβάλλοντα χώρο αυτών και προτείνονται συγκεκριμένοι όροι για την εκτέλεση των έργων. Είναι, συνεπώς, αβάσιμοι οι προβαλλόμενοι λόγοι ακυρώσεως ότι η προσβαλλόμενη πράξη πρέπει να ακυρωθεί, διότι η έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού δεν τείνει προς την προστασία του αρχαιολογικού χώρου, δοθέντος ότι το εκτελούμενο έργο είναι έργο συγκοινωνιακής υποδομής βαρέος τύπου και ότι δεν είναι αιτιολογημένη ως προς τις επιπτώσεις που θα προκληθούν στον αρχαιολογικό χώρο από την εκτέλεση του έργου.

14. Επειδή, οι αιτούντες παραιτήθηκαν με δήλωση της πληρεξουσίας δικηγόρου τους στο ακροατήριο από τον λόγο ακυρώσεως, με τον οποίο είχαν προβάλει ότι η πρώτη προσβαλλόμενη απόφαση δεν είναι νόμιμη, διότι δεν προβλέπει κανένα τεχνικό ή προληπτικό έργο για την προστασία των αρχαίων.

15. Επειδή, τέλος, ο λόγος ακυρώσεως, με τον οποίο προβάλλεται ότι η ΑΕΠΟ του έτους 2008 είναι μη νόμιμη, διότι δεν εξέτασε και δεν υιοθέτησε εναλλακτικές λύσεις όδευσης του ΤΡΑΜ, προβάλλεται απαραδέκτως, διότι, κατά τα ήδη εκτεθέντα, η απόφαση αυτή δεν προσβάλλεται παραδεκτώς με την κρινόμενη αίτηση ακυρώσεως.

16. Επειδή, κατόπιν τούτων, η κρινόμενη αίτηση ακυρώσεως πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό της.